

ПРИРОДНІ ЗАПОВІДНИКИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЖИТОМИРЩИНИ

Природно-заповідний фонд Житомирської області протягом останніх років постійно зростає (рис. 1), і станом на 01.01.2025 року кількість заповідних територій та об'єктів становить 299, загальною площею 143251,9782 га [1]. Рівень заповідності території становить лише 4,8 %, що є нижчим за середній показник по Україні (6,88 %) та не відповідає рекомендованим орієнтирам, визначеним Конвенцією про охорону біологічного різноманіття [2] та Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки [3]. В більшості держав-членів Європейського Союзу цей показник у середньому 21 % від їх загальної площі, тому Законом [4] поставлено завдання досягти на 2030 рік 15 % заповідності України. Це є необхідним для забезпечення ефективного збереження біологічного різноманіття та сталого функціонування природних екосистем.

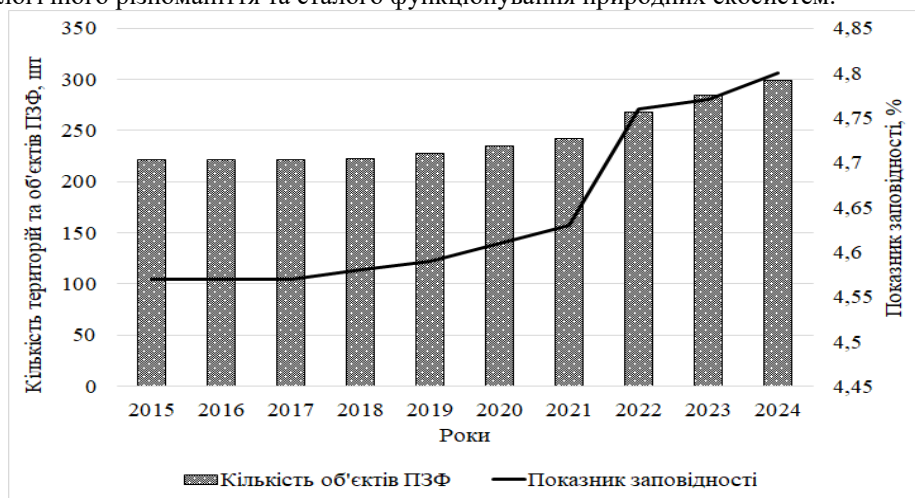

Рис. 1. Динаміка природно-заповідного фонду Житомирської області

Природні заповідники Житомирщини відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття регіону, забезпечуючи охорону рідкісних та ендемічних видів флори і фауни. Зокрема, Поліський природний заповідник та Древланський природний заповідник, розташовані на території області, є прикладом територій з високим природоохоронним потенціалом. Саме такі заповідники можуть стати основою для формування біосферних резерватів, адже вони зберігають унікальні екосистеми та забезпечують екологічну рівновагу. У сучасних умовах, коли природні екосистеми піддаються негативному впливу антропогенних та воєнних факторів, інтеграція заповідників у систему біосферних резерватів стає важливим кроком для сталого розвитку Житомирщини [5].

Поліський природний заповідник був заснований у 1968 році. Заповідник знаходиться в Житомирській області у межах річки Уборти та Болотниці, які зливаються за його межами і впадають у р. Прип'ять. На півночі заповідник межує з Білоруссю, а на заході з Рівненською областю. Природа цього краю неповторна і дика, багато у чому вона нагадує тайгу. Територія заповідника повністю вкрита сосновими лісами підтайгового типу, яких немає більш ніде на Україні. Тут є також річки з невеликими перепадами та живописними берегами, мальовничі озера, величезна кількість дрібних струмків, непрохідні болота. В заповіднику збереглося багато природних ландшафтів, які згідно Бернської конвенції, входять до території спеціального збереження Смарагдової мережі Європи (березові та хвойні заболочені ліси, верхові болота, водно-болотні угруповання) [6]. За останні десятиліття в заповіднику відновилися популяції великих ссавців: зубра, лося, дикої свині, бурого ведмеда, зросла кількість рідкісних рослин, серед яких є рідкісні та занесені в Червону книгу. Заповідник має важливу роль у моніторингу, дослідженні процесів природної сукцесії і відновлення лісових і болотних екосистем, що робить його цінним об'єктом для наукових досліджень і майбутнього біосферного резервату.

Древланський природний заповідник охоплює значні площі лісів, сильно забруднених радіонуклідами, тобто зони безумовного відселення, розділені невеликими масивами колишніх сільсько-господарських угідь. Антропогенний вплив на лісові та інші природні екосистеми, а також колишні агроекосистеми понад 20 років після Чорнобильської катастрофи був мінімальний. Створений з метою збереження унікальних лісових і водно-болотних природних комплексів Українського Полісся, охорони реліктових та ендемічних рослин і тварин та відтворення і збагачення природних лісів регіону [7]. Екологічне значення мають заболочені місця та річкові заплави, де збереглися гнізда рідкісних птахів, таких як сірий журавель, великий підорлик та чорна лелека. У заповіднику визначено більше 60 видів представників, що внесено до Червоної книги України. Крім того, заповідник відіграє роль у екологічному навчанні і освіті. Древланський заповідник можна вважати

перспективним центром, де можна поєднати охорону природи і соціально-економічні ініціативи місцевих громад, що відповідає ідеї сталого розвитку.

Національний комітет України з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» [8] спрямовує свою діяльність на розвиток та інтеграцію національної мережі біосферних резерватів у світовий простір, розглядаючи їх як унікальні майданчики для дослідження можливостей сталого розвитку та формування інноваційних підходів до гармонізації взаємовідносин між суспільством і природою. Біосферні резервати виконують багатофункціональну роль: вони забезпечують збереження екосистемних послуг, підтримують природні процеси, охороняють біорізноманіття, а також є моделями впровадження «зеленої економіки», енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії. Важливим є й те, що такі території стають природними лабораторіями для дослідження кліматичних змін і відпрацювання стратегій адаптації до них, що особливо актуально в умовах сучасних глобальних екологічних викликів.

Крім суто природоохоронних функцій, біосферні резервати мають значний соціально-економічний потенціал: вони залучають місцеві громади до сталого природокористування, стимулюють розвиток зеленого туризму, органічного землеробства та екологічної освіти. Водночас їх діяльність активно підтримується участю у міжнародних проєктах і програмах, що сприяє інтеграції України в європейську та глобальну систему охорони природи. Біосферні резервати виступають простором для діалогу між наукою, бізнесом, органами влади й громадянським суспільством, сприяють обміну знаннями, технологіями та кращими практиками, формуючи платформу для реалізації Цілей сталого розвитку ООН.

Природні заповідники Житомирської області виступають не лише осередками збереження біорізноманіття, а й перспективними платформами для створення біосферних резерватів, здатних інтегрувати природоохоронні пріоритети з соціально-економічними потребами суспільства. Такий підхід дозволяє забезпечити сталий баланс між природними ресурсами та їх раціональним використанням, що є ключовою умовою збереження екологічної рівноваги. Значення цих екосистем виходить далеко за межі регіону: вони підтримують природні процеси, важливі для всієї України, формуючи «екологічний каркас» держави. Перспектива створення біосферних резерватів на Житомирщині охоплює не лише збереження рідкісних видів і унікальних ландшафтів, а й розвиток місцевих громад на основі «зеленої» економіки — екологічного туризму, органічного сільського господарства, запровадження ресурсоефективних технологій. Крім того, такі території можуть стати центрами освітніх і науково-дослідних програм, міжнародного співробітництва та обміну досвідом у сфері охорони довкілля. У перспективі Житомирщина здатна стати важливою складовою глобальної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, що не лише підвищить її природоохоронний статус, а й сприятиме інтеграції України в міжнародний екологічний простір. Це повністю відповідає завданням державних стратегій і міжнародних угод, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку ООН.

Список використаної літератури

1. Мельник-Шамрай В.В., Шамрай В.В., Пацева І.Г., Курбет Т.В. Оцінка стану природно-заповідного фонду Житомирської області. Екологічні науки : науково-практичний журнал. К. : видавничий дім «Гельветика». 2023. № 3(48). С. 108-115.
2. Конвенція про біологічне різноманіття URL: <https://surli.cc/ycpjwo>. (дата звернення 26.08.2025р.).
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://surl.li/bzzsax>. (дата звернення 26.08.2025 р.).
4. Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL: <https://surli.cc/rckmtw>. (дата звернення 26.08.2025 р.).
5. Ковбаснюк Р. М. Біосферний резерват – інструмент стратегії збереження біорізноманіття, сталого розвитку та адаптації до змін клімату. Збірник наукових праць Міжнародної Карпатської Школи: зимова сесія (21-25 лютого 2024 року): 2-ге вид., доповн. Косів: Наукове товариство імені Шевченка, 2024. С. 147-151.
6. Поліський природний заповідник. URL: <http://polesye-reserve.in.ua/> (дата звернення 26.08.2025р.).
7. Древянський природний заповідник. URL: <https://surl.li/nehvuu> (дата звернення 26.08.2025р.).
8. Загородній А.О., Черінько П.М., Полторацька Т.В. Національна мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО в Україні. Вісник НАН України. 2014. № 2. С. 55-66.